

Η Ελληνική Γλώσσα κατά την Επανάσταση του 1821

διαδικτυακή ημερίδα
της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του ΔΠΘ
στο πλαίσιο του εορτασμού των 200 ετών
από την επανάσταση του 1821

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ

«Η Ελληνική Γλώσσα κατά την Επανάσταση του 1821»

*στο πλαίσιο του εορτασμού των 200 ετών
από την επανάσταση του 1821*

**Κυριακή - 28 Μαρτίου 2021
ώρα: 17.30**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

- 17.30-17.45** *Χαιρετισμοί*
- 17.45-18.45** **ΜΑΡΙΑ ΚΑΜΗΛΑΚΗ**
Η γλώσσα των Αγωνιστών του 1821:
Πηγές, προβληματισμοί, προοπτικές
- 18.45-19.00** **ΖΩΗ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ**
Μιλώντας μεταφορικά για την επανάσταση του 1821
- 19.00-19.15** *Διάλειμμα*
- 19.15-19.30** **ΕΛΠΙΔΑ ΒΟΓΛΗ**
Η γλώσσα ως κριτήριο ταυτότητας του Έλληνα πολίτη
κατά τη διάρκεια της Επανάστασης
- 19.30-19.45** **ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΘΩΜΑΔΑΚΗ**
‘...μετεχειρίσθην απλούν ύφος...’: οι γλωσσικές επιλογές
στα κείμενα του Ρήγα
- 19.45-20.00** **ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΚΑΜΠΑΚΗ ΒΟΥΓΙΟΥΚΛΗ**
Οι όρκοι των αγωνιστών του 1821 μέσα από το δημοτικό τραγούδι
- 20.00-20.15** **ΣΟΦΙΑ ΑΥΓΕΡΗ**
Διακόσια χρόνια μετά: το ιστορικό δημοτικό τραγούδι
ως οδηγός διδασκαλίας του '21
- 20.15-20.30** *Συζήτηση – Συμπεράσματα*

**Φιλική μουσική συμμετοχή
από την Ελένη και τη Σουζάνα Βουγιουκλή**

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

ΣΟΦΙΑ ΑΥΓΕΡΗ

Μεταδιδακτορική ερευνήτρια Γλωσσολογίας, ΤΕΦ

Διακόσια χρόνια μετά: το ιστορικό δημοτικό τραγούδι ως οδηγός διδασκαλίας του '21

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ομιλία θα επικεντρωθεί στην παρουσίαση των ιστορικών δημοτικών τραγουδιών, των κατηγοριών και των βασικών τους χαρακτηριστικών ως διδακτικού υλικού. Το κύριο ερώτημα όμως που θα τεθεί είναι το πώς τα δημοτικά τραγούδια με τον γλωσσικό πλούτο, τη ζωντάνια και την ποικιλομορφία τους υπηρετούν άριστα τη διδασκαλία της Ιστορίας της ευρύτερης περιόδου της Οθωμανοκρατίας, των επαναστατικών χρόνων και των πρώτων μεταεπαναστατικών δεκαετιών. Θα παρουσιαστούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα δημοτικών ασμάτων σε διαφορετικές γλωσσικές διαλέκτους και ιδιώματα.

ΕΛΠΙΔΑ ΒΟΓΛΗ

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, ΤΙΕ

Η γλώσσα ως κριτήριο ταυτότητας του Έλληνα πολίτη κατά τη διάρκεια της Επανάστασης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η «μετακένωση» νεωτερικών ιδεών επιτάσσει τον εννοιολογικό εμπλουτισμό ή και την ανανέωση των όρων μέσω των οποίων είναι πιθανό να διενεργείται η διάδοσή τους στις εθνικές κοινωνίες. Δηλαδή αυτές οι διεργασίες που ενσωμάτωνε στη θεωρία του για την «πολιτική αναγέννηση» ο Αδαμάντιος Κοραΐς, αναπαριστούν ένα προστάδιο ισοδύναμο της προπαρασκευαστικής παιδείας για τη μετάβαση από το γένος στο έθνος πριν από την κινητοποίηση που θα αποσκοπούσε στην πολιτική ανεξαρτησία. Κι όμως σκιαγραφούν τις αναπόδραστες αναγκαιότητες μετά την έναρξη της κινητοποίησης, ακόμη κι αν αυτή χαρακτηρίστηκε άωρος από τον Κοραΐ. Ωστόσο, οι επενέργειές τους δεν περιορίζονται σε τυχόν μεταφράσεις, νεολογισμούς ή 'ξενισμούς'. Εξάλλου, οι γλώσσες της διοίκησης και της πολιτικής αναπτύσσονται παράλληλα με τους άλλους μηχανισμούς που ομογενοποιούν κοινωνίες, δημιουργούν, επινοούν και ενεργοποιούν θεσμούς και πάνω απ' όλα νοηματοδοτούν ταυτότητες και πολιτισμικές ενότητες και προσδιορίζουν και πολιτικούς πολιτισμούς. Ήταν λοιπόν η γλώσσα κριτήριο ελληνικότητας και προϋπόθεση της απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας; Με ποια λογική επενδύθηκε με μια τέτοια ιδιότητα από τους νομοθέτες της Β' Εθνοσυνέλευσης και σε ποιον βαθμό υπήρξε προσδοκία να

συνδράμει στην εθνικοποίηση και του κράτους και της αναδυόμενης κοινωνίας πολιτών; Η διαχρονικότητα της γλώσσας του ελληνικού δικαίου δεν αρκεί ως επιχείρημα. Απαιτείται η αποσυμβολοποίηση των πολιτικών εννοιολογήσεων, ώστε να στοιχειοθετηθεί η ιστορικότητά τους που στην αλληλοσυσχέτισή της με τις απαντήσεις των παραπάνω ερωτήματα σκιαγραφεί το θεωρητικό εφαλτήριο της ανακοίνωσής μου και το ερευνητικό πεδίο στο οποίο αξιοποιούνται τα μεθοδολογικά εργαλεία της ιστορικής επιστήμης με στόχο την ερμηνευτική προσέγγιση του παρελθόντος. Με άλλα λόγια αποτολμώ μια ανανεωμένη αποκωδικοποίηση της πολιτικής ιδεολογίας στο πλαίσιο της υπό σύσταση Ελλάδας και με κεντρικό σημείο αναφοράς τη γλώσσα ως ενοποιητικό στοιχείο του σχεδιαζόμενου κρατικού μηχανισμού και παράλληλα του διαμορφούμενου ελληνικού πολιτικού έθνους.

ΖΩΗ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ

Καθηγήτρια Γλωσσολογίας, ΤΕΦ

Μιλώντας μεταφορικά για την επανάσταση του 1821

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην ανακοίνωση αυτή θα εξετάσουμε τις εννοιολογικές μεταφορές τις οποίες χρησιμοποιούμε όταν μιλούμε για την επανάσταση του 1821 σήμερα και θα τις συγκρίνουμε με εκείνες που χρησιμοποιούνταν στον δημόσιο λόγο στο παρελθόν. Τέλος θα διερευνήσουμε κατά πόσο αυτές διαφοροποιούνται ανάλογα με το κειμενικό είδος (ιστορικός λόγος, τύπος, κ.λπ.).

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΘΩΜΑΔΑΚΗ

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γλωσσολογίας, ΤΓΦΠΠΧ

‘...μετεχειρίσθην απλούν ύφος...’: οι γλωσσικές επιλογές στα κείμενα του Ρήγα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σύμφωνα με το Δημαρά (1975: 166) στο πρόσωπο του Ρήγα (Βελεστινλή) αναγνωρίζει κανείς «(τ)η συνισταμένη όλων των ρευμάτων» που χαρακτηρίζουν τον «καινούργιο ελληνισμό» (ό.π., 161) του 18^{ου} αιώνα επειδή όχι μόνο γίνεται παθιασμένος κήρυκας ριζοσπαστικών απελευθερωτικών ιδεών που

προαναγγέλλουν τον ξεσηκωμό, αλλά και επειδή καταπιάνεται στο συγγραφικό του έργο με όλα εκείνα τα θέματα που θα συμβάλουν στη διάχυση διαφωτιστικών ιδεών. Γράφοντας επαναστατικούς θούριους, μεταφράζοντας και μεταπλάθοντας λογοτεχνικά κείμενα αλλά και συντάσσοντας πολιτικά, ιστορικά και εκλαϊκευτικά επιστημονικά έργα ο Ρήγας χρησιμοποιεί μια γκάμα ποικιλιών: άλλοτε σαφώς κλίνει προς τη λαϊκή/δημώδη γλώσσα, στα επαναστατικά του τραγούδια π.χ., άλλοτε καταφεύγει σε ένα λογιότερο 'ιδίωμα' όπως στα *Ολύμπια* π.χ. όπου η τάση προς αρχαϊστικά στοιχεία εκδηλώνεται ισχυρότερα). Αν και δεν θα διατυπώσει αναλυτική ή θεωρητική θέση για το ζήτημα της γλώσσας διαφαίνεται στα κείμενά του η προσπάθειά του να χειριστεί τη γλώσσα έτσι ώστε να είναι προσιτή και να υπηρετήσει τη διάδοση της γνώσης και των νέων ιδεών. Το 'απλούν ύφος' το οποίο υιοθετεί στο *Φυσικής απάνθισμα* επειδή, όπως ο ίδιος δηλώνει, θεωρεί κατάλληλο για την πρόσληψη του συγκεκριμένου περιεχομένου, απηχεί την επιρροή των απόψεων του Κανταρτζή, στο *Σχολείον των ντελικάτων εραστών* ωστόσο η 'μικτή γλώσσα' που χρησιμοποιεί (όπως χαρακτηρίζεται από τον εκδότη του κειμένου Πίστα) παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Από την άποψη αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι τα κείμενά του προσφέρουν μια σημαντική μαρτυρία για το ρευστό γλωσσικό τοπίο της εποχής του, στο οποίο η ανάπτυξη 'εθνικών γλωσσών' και η επιρροή του διαφωτισμού παίζουν καίριο ρόλο. Τα παραδείγματα που θα συζητηθούν δείχνουν το είδος της ανάμιξης λόγιων και λαϊκότροπων, αλλά και διαλεκτικών, στοιχείων στη γλώσσα του Ρήγα, ενώ ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στους νεοτερισμούς (όταν εισάγονται π.χ. νέοι όροι στο *Φυσικής απάνθισμα*) και στον τρόπο που ενσωματώνονται ποικίλα δάνεια (τόσο κύρια ονόματα, όσο και κοινά ουσιαστικά). Επίσης θα παρουσιαστούν παραδείγματα διτυπιών και η σχέση τους με τις μετρικές ανάγκες στα έμμετρα κείμενα.

ΜΑΡΙΑ ΚΑΜΗΛΑΚΗ

*Προϊσταμένη Τμήματος Κοινοβουλευτικής Βιβλιοθήκης,
Βιβλιοθήκη της Βουλής*

Η γλώσσα των Αγωνιστών του 1821: Πηγές, προβληματισμοί, προοπτικές

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

- Με ποιες κουβέντες εμπύχωναν οι οπλαρχηγοί τα παλικάρια τους στα πεδία των μαχών;
- Πώς μιλούσαν μεταξύ τους οι καπεταναίοι κατά τον ναυτικό αγώνα;
- Σε ποιες αγωνιώδεις λέξεις εκφράστηκε το δράμα των Μεσολογγιτών πριν από την ηρωική Έξοδο;
- Με ποια λόγια διατυπώθηκαν οι θέσεις των πληρεξουσίων στις Εθνικές Συνελεύσεις;

Διακόσια χρόνια μετά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, ο μακρινός απόηχος των συγκλονιστικών εκείνων γεγονότων ζωντανεύει για εμάς μέσα από σελίδες γραπτών αφηγήσεων, έργα τέχνης και αντικείμενα, όπως τα όπλα και τα ενθυμήματα ηρώων. Το βίωμα όμως των Επαναστατημένων εκφράστηκε με εκφωνούμενες λέξεις, με ιαχές και συνθήματα ξεσηκωμού. Στόχος της ομιλίας είναι να διερευνήσει όψεις της προφορικότητας κατά την Επανάσταση του 1821, μέσα από σπάνια και πολύτιμα τεκμήρια των Ειδικών Συλλογών της Βιβλιοθήκης της Βουλής.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΚΑΜΠΑΚΗ ΒΟΥΓΙΟΥΚΛΗ

Καθηγήτρια Γλωσσολογίας, ΤΕΦ

Οι όρκοι των αγωνιστών του 1821 μέσα από το δημοτικό τραγούδι

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το δημοτικό τραγούδι της Επανάστασης του '21 κυριάρχησε στα κλέφτικα λημέρια. Τραγουδήθηκε και χορεύτηκε εκεί, πολλές φορές μόνο για μια βραδιά, και μετά χάθηκε, σβήσθηκε, ίσως επειδή στα κλέφτικα λημέρια δεν υπήρχαν γραμματικοί και καλαμαράδες, αλλά κλέφτες, αγράμματοι άνθρωποι του προφορικού λόγου και της παράδοσης, άνθρωποι του μύθου. Όμως έτσι ένας μεγάλος αριθμός από αυτά τα άκρως επαναστατικά τραγούδια χάθηκε μαζί με τα γεγονότα που περιέγραφαν. Όσα όμως περισώθηκαν αποτελούν πολύτιμη πηγή γνώσης και πληροφορίας για γεγονότα άγνωστα ή λιγότερο γνωστά καθώς κι άλλες πληροφορίες που φωτίζουν πτυχές της καθημερινότητας των αγωνιστών όπως οι όρκοι που έδιναν και αφορούσαν τη λευτεριά της πατρίδας. Μερικούς από αυτούς τους όρκους, κάποιοι από τους οποίους διασώζονται σε τραγούδια που αναφέρονται σε γεγονότα χαμένα στην αχλύ της ιστορίας, θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε.

Εορτασμός των 200 ετών από την επανάσταση του 1821